

Storværk – for læg som lærd - om Danmark og Luther gennem 500 år

Der står Luther på dagsordenen hele året 2017. Fem hundrede års jubilæum for augustiner-munken Martin Luthers opslag af de berømte 95 teser på kirkedøren i Wittenberg. Et skridt, der markerede hans brud med den katolske kirke og indledningen til en splittelse i den universelle kirke, græsk oekumene, som førte til langvarige krige, et Tyskland i ruiner samt indædte teologiske stridigheder. Men også til nybrud i den religiøse verden og nye tendenser i det verdslige samfund.

Optakten til jubilæet har allerede i flere år medført en sand flodbølge af ny litteratur i hele den protestantiske verden om Luther som person og om reformationen som samfundsfaktor. Naturligt nok, ikke mindst i Tyskland. Reformatorens liv og levned bliver endevendt, reformatorens tanker og dagligdag dissekeret og dyrket ned i de mindste detaljer. Forfatterne er logeagtige Luther-forskere, der i egen snæver optik mener at have en nærmest naturgiven ret til at beskæftige sig med idolet. Men forfatterne er også idehistorikere (i Danmark f.eks. Frederik Stjernfelt) og faghistorikere (i Danmark f.eks. Michael Böss), der indbyrdes ikke kan blive enige om, hvor meget i det verdslige samfund af demokrati og frihedsrettigheder, Luther skal have æren for. Forfatteren til nærværende bog bemærker nøgternt, at regenter, teologer og lægfolk op gennem historien gang på gang har henvist til Luther som autoritet for deres holdninger. Ofte har det været i kamp med andre synspunkter. Det var en proces, der såmænd startede umiddelbart efter Luthers død i 1546. Også i Danmark kom vi tidligt med på den vogn.

Endelig er der også ganske almindelige kirkehistorikere som Martin Schwarz Lausten, der systematisk, uhildet og nøgternt undersøger, på hvilke punkter og hvornår Martin Luther har sat sit aftryk på Danmark. Med andre ord reformatoren i tid og rum. Forfatteren er født i Løgumkloster, student fra Tønder Statsskole, i dag 78 år og professor emeritus, gudbenådet og derfor for længst prisbelønnet skribent samt utrættelig foredragsholder. Der findes næppe den sognegård i Danmark, der ikke har lagt lokaler til hans foredrag.

Den smukke bog er kronologisk bygget op i 7 dele. Hver tidsalder har haft sin egen opfattelse og anvendelse af Luther, som forfatteren omhyggeligt undersøger for Danmarks vedkommende. Gad vide, om Luther ville have genkendt sig selv i eftertidens klædedragt. Lausten lægger ud med de spændende år, hvor reformationens tanker med udgangspunkt i den unge hertug Christian i Haderslev bredte sig til resten af Danmark. Kulminerende med samme hertugs, nu i form af kong Christian 3.'s, proklamation af den nye kirkeretning i 1536. I første omgang primært støttet af det politiske establishment og borgerne i rigets købstæder. I anden del under overskriften Den triumferende Luther og den triumferende konge er det 1600-tallet, der behandles, mens det følgende 18. århundrede dækker del 3 og 4. Med hhv. Luther og pietismen samt Oplysningen og Luther som de bærende temaer. 1800-tallet er bogens længste og mest indholdsrige 5. del. Med temaer som f.eks. de stærke jydere krig med statskirken med udgangspunkt i Luthers almindelige præstedømme samt folkekirkens fødsel i Grundloven af 1849. Bogens del 6 er helliget 1900-tallet med spændende temaer som nazismens brug eller misbrug af Martin Luther og synet på reformatoren i teologien og de forskellige kirkeretninger. Endelig afrunder del 7 bogen med spørgsmålet Er Danmark et luthersk land? Et spørgsmål, som forfatteren side 302 besvarer på flg. måde:

"--- da godt 70 procent af hele befolkningen tilhører folkekirken, kan man med en vis ret svare bekræftende på spørgsmålet. Alligevel er det en misforståelig og forkert betegnelse. Som nævnt er der visse af Luthers tanker, som har virket inspirerende på visse samfundsforhold – rent bortset fra det kirkelige område – op til nyere tid, men Danmark skal som en moderne stat styres efter politiske ideer, ikke efter Luthers teologi, rent bortset fra at Luther lidenskabeligt ville have modsat sig betegnelsen Luthersk".

Hver af bogens dele er opdelt i mindre overskuelige og vel skrevne afsnit, hvor forfatteren på basis af flittige kildestudier behandler de temaer, som han finder væsentlige.

Ovenfor er nævnt den igangværende debat mellem faghistorikere og idehistorikere om, hvor stor en del af æren for udviklingen af demokrati

og frihedsrettigheder, Luther skal have tildelt. I den forbindelse er det befriende og helt på sin plads, at Lausten over et par sider behandler det, han kalder de stærke jyders kamp for Luther. Med andre ord de jyske bønder og håndværkeres frihedskrig mod den konge- og biskopstyrede, dvs. centralt styrede statskirke i første halvdel af 1800-tallet. På samme måde, som Luthers oprør var rettet mod den centralt styrede katolske kirke i Rom.

I Danmark var der tale om en lægmandsbevægelse, der med udgangspunkt i Luthers understregning af, at enhver, der var "krøbet ud af dåben", dvs. døbt i den kristne tro, havde ret til på næstens vegne at træde frem for Gud med bøn om tilgivelse. Med andre ord, at enhver døbt havde ret til at træde i præstens sted. De oprørske jyder har næppe kendt alverden til de franske oplysningsfilosoffer fra slutningen af 1700-tallet. Men de kendte deres Luther, hans Bibel og Katekismus. Ikke mindst var de fortrolige med reformatorens ord om det almindelige præstedømme. Og i det verdensbillede var der hverken behov for biskopper eller ordinerede præster.

Naturligvis er vore frihedsrettigheder i bund og grund resultat af en lang historisk udvikling, hvor Luthers tanker har spillet både en frigørende, men ind imellem også en hæmmende rolle. Ligesom han naturligvis også var en del af det ideologiske arvegods, som oplysnings-filosofferne byggede på og revolterede imod.

Det er overmåde befriende, at Lausten nævner nogle af de træk ved Luther, der var tidsbundne. At han i bund og grund var et barn af tid og sted. At der er sider af hans tanker og handlinger, som man i dag må afvise. Luthers sprog kunne i både skrift og tale samt helt i tidens ånd være ualmindelig grov. Ja, "vulgært, latrinært og ubehageligt", nævner forfatteren. Det samme gælder hans umanerlige had til jøder og hans syn på islam, hans syn på kvinder og deres plads i familien, hans forestillinger om Djævelen, om børneopdragelse, grovheden i skriftet om de oprørske bønder, som kaldes gale hunde. Alt dette hørte til tidsånden og må klart afvises i dag. Noget kan endog ikke knyttes til den. Lausten konkluderer:

"Luther var ingen helgen, og ingen vidste det bedre end han selv. Alligevel bør man bestandig huske på de 500 års afstand mellem ham og os.

Tanker om tolerance var fremmed for ham og hans samtid. Han befandt sig uafbrudt i polemiske situationer overfor den katolske kirke, de andre protestanter, umoralske, ligeglade mennesker og begærlige regenter ---. Han og hans samtidige læste de bibelske skrifter på en anden måde, end vi gør ---", (side 302).

Den seriøse kirkehistoriker Martin Schwarz Lausten har beriget Lutherlitteraturen med en sværvægter af en bog. Et vægtigt bidrag til danmarkshistorien. Vel dokumenteret, overmåde vel skrevet og fuld af guldkorn med lune og vid. Alle – læg som lærd – vil kunne have stor glæde af at læse den.

Martin Schwarz Lausten
Luther og Danmark i 500 år
Gads Forlag 2017
320 sider ill.
kr. 350